

Т.П. Басюк, к.е.н., доцент
кафедри прикладної економіки
Національний університет харчових технологій

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

В статті розглянуто та згруповано методичні підходи щодо оцінки інвестиційної привабливості галузі. Методи оцінки розподілено на групу якісних та кількісних за критерієм форми кінцевого результату. Запропоновано систему аналітичних показників, необхідних для рейтингової або інтегральної оцінки інвестиційної привабливості галузі. Здійснено аналіз динаміки обсягу капітальних інвестицій в харчову промисловість та їх структури за джерелами фінансування. Акцентовано увагу на основних причинах змін в інвестиційній привабливості харчової промисловості. Продемонстровано ефективність здійснення капітальних інвестицій через показники стану та ефективності використання основних засобів підприємств харчової промисловості. Виділено основні проблеми інвестиційного забезпечення розвитку харчової промисловості та сформульовано напрямки їх вирішення.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна привабливість, методи оцінки, харчова промисловість.

В статье рассмотрены и сгруппированы методические подходы к оценке инвестиционной привлекательности отрасли. Методы оценки распределены на группу качественных и количественных по критерию формы конечного результата. Предложена система аналитических показателей, необходимых для рейтинговой или интегральной оценки инвестиционной привлекательности отрасли. Осуществлен анализ динамики объема капитальных инвестиций в пищевую промышленность и их структуры по источникам финансирования. Акцентируется внимание на основных причинах изменений в инвестиционной привлекательности пищевой промышленности. Продемонстрирована эффективность осуществления капитальных инвестиций через показатели состояния и эффективности использования основных средств предприятий пищевой промышленности. Выделены основные проблемы инвестиционного обеспечения развития пищевой промышленности и сформулированы направления их решения.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная привлекательность, методы оценки, пищевая промышленность.

The article reviewed and grouped methodological approaches to the assessment of investment attractiveness of the industry. Methods of evaluation are distributed on a group of qualitative and quantitative criterion forms the final result. The system of analytical indexes, necessary for the rating or integral estimation of investment attractiveness of industry is offered. The dynamics of volume of capital investments in food industry and their structures on sourcings is analysed. The attention is focused on the main reasons of changes in the investment attractiveness of food industry. The efficiency of realization of capital investments is shown through the indexes of the efficiency of enterprises of food industry. The basic problems of the investment providing of development of food industry are identified and directions of their decision are formulated.

Key words: investment, investment attraction, evaluation methods, the food industry.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Основна мета вивчення інвестиційної привабливості галузей економіки та регіонів полягає в забезпеченні диверсифікації їх діяльності, особливо в сфері реального інвестування. Для інвестора, що приймає

інвестиційне рішення, важливо визначити, в якій галузі і в економічному регіоні з найбільшою ефективністю може бути здійснений конкретний інвестиційний проект, які напрями інвестицій матимуть найкращі перспективи і забезпечать високий дохід на вкладений капітал.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні і практичні питання оцінки інвестиційної привабливості об'єктів інвестування знайшли відображення в наукових працях вітчизняних та закордонних дослідників: І.А. Бланка, М.С. Герасимчука, А.Ф. Гойко, В.М. Головатюка, С.О. Гуткевич, Т.В. Майорової, А.С. Музиченко, О.В. Носової, О.О. Пересади, А.В. Філіпенка, О.С. Чмир, Й. Бехера, Ф. фон Горінга, Л. фон Зінкендорфа, У. Шарпа.

В економічній літературі існують різні підходи до визначення інвестиційної привабливості та інвестиційного клімату країни, регіону галузі та підприємства, але досі не опрацьоване єдине узгоджене тлумачення як суті названих дефініцій, так їх складових елементів та методів оцінки. З огляду на це виникає доцільність проведення певного узагальнення методів оцінки інвестиційної привабливості галузі.

Викладення основного матеріалу. Оцінку інвестиційної привабливості галузі здійснюють задля прийняття інвестиційних рішень з питань галузевої диверсифікації інвестиційного портфеля інвестора. Інвестиційна привабливість галузі – це інтегральна характеристика переваг та недоліків, що зумовлюють можливість та доцільність здійснення інвестицій у певну сферу з урахуванням мотивів інвестиційної поведінки різних груп інвесторів у поточному й перспективному періоді.

В процесі оцінки інвестиційної привабливості галузі важливо врахувати: роль окремих галузей в економіці країни, перспективність та ефективність їх розвитку, ступінь державної підтримки цього розвитку, рівень інвестиційних ризиків, характерних для різних галузей, призначення і сфера застосування продукції галузі, стан конкуренції у галузі, наявність платоспроможного попиту на продукцію галузі, забезпеченість фінансовими і кваліфікованими трудовими ресурсами, правове середовище тощо.

Оцінка і прогнозування інвестиційної привабливості галузей економіки та регіонів здійснюються тими ж методами і в тій же послідовності, що і на макроекономічному рівні (моніторинг системи інформативних показників; побудова системи аналітичних показників, їх аналіз та оцінка; прогнозування інвестиційної привабливості).

Існуючі підходи до оцінки інвестиційної привабливості галузі можна розділити на дві групи:

1. Якісні
2. Кількісні

Групу якісних методів формують описові та експертні. Описово-творчий підхід полягає в описі абсолютних показників, структури і динаміки показників розвитку галузі. Експерт обирає найбільш значущі показники і формує на їх основі висновок про інвестиційний клімат у галузі. Такий аналіз ґрунтується переважно на показниках, що характеризують соціально-економічну значущість галузі [1]. Результати такої оцінки носять відносно суб'єктивний характер і можуть різнитися в залежності від психологічних характеристик експерта (песиміст, оптиміст, реаліст).

До групи кількісних відносяться методи, що забезпечують визначення інвестиційної привабливості на основі рейтингових оцінок та інтегральних показників.

Рейтинговий підхід полягає в аналізі різних аспектів розвитку галузі, формуванні на їх основі аналітичних показників, подальшій консолідації їх у синтетичні показники за групами і формуванні інтегрального показника. За розрахованим інтегральним показником визначають рейтинг галузі з-поміж низки галузей країни, що були проаналізовані.

Визначення рейтингу інвестиційної привабливості галузей передбачає послідовне виконання таких етапів:

1-й – формування вихідних даних у вигляді системи аналітичних показників інвестиційної привабливості галузі, які визначені на основі статистичних даних та прогнозних оцінок та об'єднані у групи.

При оцінці рівня ефективності діяльності галузі в якості аналітичного показника може бути прийнятий рівень прибутковості активів, що використовуються у галузі. Крім того, повинні враховуватися фактор інфляції, політика оподаткування продукції і прибутку, рівень затрат, відпускні ціни на продукцію та інші фактори.

Перспективність розвитку галузі як один з найважливіших критеріїв оцінки інвестиційної привабливості вивчається на основі показників прибутковості і ризику, напрямів, темпів і форм приватизації, оцінки рівня експортного потенціалу продукції та рівня її цінової захищеності від імпорту, інфляційної захищеності виробленої продукції і т.п. Оцінка рівня перспективності розвитку галузі може проводитись за такими аналітичними показниками: значимість галузі в економіці (фактична і прогнозована частки продукції у валовому внутрішньому продукті); стійкість галузі до економічного спаду в економіці в цілому (показники співвідношення динаміки обсягу виробництва галузі і ВВП країни); соціальна значимість галузі (показник чисельності зайнятих працівників); забезпеченість перспектив зростання власними фінансовими ресурсами (обсяг і питома вага капітальних вкладень за рахунок власних коштів галузі, частка власного капіталу, що фінансує активи).

Ступінь державної підтримки розвитку галузі характеризується такими аналітичними показниками, як обсяги державних капітальних вкладень і державного кредитування, податкові пільги і т.п.

Аналітичними показниками оцінки рівня інвестиційних ризиків галузі є: рівень внутрішньої конкуренції (загальне число підприємств, у тому числі займають монополіне становище на ринку); рівень інфляційної стійкості продукції (показник співвідношення динаміки рівня цін на основну продукцію і індексу оптових цін по країні); рівень соціальної напруженості (показник середнього рівня заробітної плати працівників у зіставленні з реальним рівнем прожиткового мінімуму в країні) та ін.

2-й – стандартизація (нормування) аналітичних показників кожної групи. Норми можуть бути встановлені на рівні світових стандартів, або значень, які властиві аналогічній галузі в країні, що є найближчим конкурентом на внутрішньому або зовнішньому ринку.

3-й – консолідація аналітичних показників у синтетичні шляхом зважування нормативних аналітичних показників інвестиційної привабливості галузі за рівнем їх значущості у межах однієї групи показників. На цьому етапі визначаються локальні показники інвестиційної привабливості.

4-й – зважування локальних показників як складових інтегрального показника інвестиційної привабливості та його розрахунок; групування галузей за рівнем інвестиційної привабливості; присвоєння рейтингу та інтерпретація отриманих результатів.

Повертаючись до зазначеного об'єкту дослідження – харчової промисловості – потрібно зазначити, що вона є однією з найбільш інвестиційно привабливих галузей української промисловості, що пояснюється швидкою окупністю інвестицій, наявністю широкої бази аграрної сировини для виробництва харчової продукції, а також існуванням містких ринків збуту. Виробництва галузі характеризуються значно меншою порівняно з іншими галузями залежністю від кон'юнктурних змін на зовнішніх ринках завдяки значній емоності внутрішнього ринку та низькій еластичності попиту на продовольчу продукцію.

Аналіз показників динаміки капітальних інвестицій у харчову промисловість свідчить, що протягом 2010–2013 рр. до підприємств галузі надходило в середньому 14,1 % від загальних обсягів капітальних інвестицій у промисловість. Протягом 2010–2013 рр. відмічалася нестабільна динаміка цього показника (табл. 1).

**Динаміка капітальних інвестицій у харчову промисловість України
за 2010–2013 рр. [2]**

Показники	2010	2011	2012	2013
Капітальні інвестиції, млн грн	8664,6	12254,6	13557,6	15275,3
Індекс капітальних інвестицій, %	78,9	137,3	96,6	112,8
Довідково: капітальні інвестиції у промисловість, млн грн	56725,3	89146,3	103172,6	105593,7

Найбільші обсяги інвестицій надходять до виробництва олії та жирів, кондитерської галузі, виробництва молочних продуктів, пива, напоїв, а також м'ясних продуктів. Вказані підгалузі харчової промисловості розвиваються в умовах високої концентрації та домінування на ринку декількох великих компаній зі значними інвестиційними можливостями. Так, Україна стабільно утримує перше місце у світовому виробництві та експорті соняшникової олії, виробництво якої контролюється декількома великими агрохолдингами (Kernel Holding S.A., Suntrade Bunge Ukraine, Cargill Україна, промисловою групою «Креатив»); 70 % ринку кондитерської продукції контролюється сімома найбільшими виробниками, серед яких Рошен, Конті, АВК, Крафт Фудз Україна; у виробництві напоїв сегмент безалкогольної продукції контролюється декількома міжнародними ТНК – Coca-Cola, PepsiCo, Suntory Holdings Ltd, а також ПрАТ «КЗБН «Росинка» і ПАТ «Оболонь»; на ринку пива 95 % виробництва здійснюється чотирма найбільшими компаніями – ПАТ «САН ІнБев Україна», ПАТ «Оболонь», Anadolu Efes Ukraine, ПАТ «Карлсберг Україна»; на ринку горілки домінує трійка найбільших виробників – ТОВ «Алкогольні традиції» (холдинг «Баядера»), Global Spirits Group, ГК «Олімп». Помірно концентрованими є ринки вина, м'ясної та молочної продукції, проте й на них простежується тенденція до консолідації активів [3].

Основним джерелом фінансування інвестицій у харчовій промисловості є власні кошти підприємств, частка яких у структурі фінансування капітальних інвестицій у галузі у 2010–2013 рр. у середньому становила 86 % (табл. 2).

Таблиця 2

**Капітальні інвестиції у харчову галузь за джерелами фінансування,
млн грн***

Показники	2010	2011	2012	2013**
Разом, у т.ч. за рахунок:	8664,6	12254,6	13557,6	10849,8
коштів державного бюджету	4,5	25,1	14,1	0
коштів місцевих бюджетів	1,7	6,1	86,6	422,1
власних коштів підприємств та організацій	7333,8	10591,6	11669,4	9457,6
кредитів банків та інших позик	1004,2	1248,9	1760,4	799,1
коштів іноземних інвесторів	284,1	361,9	1,7	134,9
коштів вітчизняних інвестиційних компаній, фондів тощо	***	11,7	***	***
коштів населення на будівництво власних квартир	***	***	***	0
інших джерел фінансування	18,4	9,2	12,8	***

* Складено за інформацією, наданою Держстатом України.

** Дані за січень–вересень.

*** Інформація конфіденційна відповідно до Закону України «Про державну статистику».

У 2012–2013 рр. значно зросла фінансова підтримка інвестиційних проектів у галузі з місцевих бюджетів. Частка кредитів у структурі капітальних інвестицій у харчову промисловість у 2010–2012 рр. коливалася у межах 10–13 %, а частка коштів іноземних інвесторів не перевищувала 3,3 %.

Потенціал фінансування капітальних інвестицій за рахунок власних коштів підприємств визначається показниками їхнього фінансового стану. На відміну від багатьох інших базових галузей української промисловості протягом 2009–2012 рр. харчова промисловість залишалася прибутковою, а рівень рентабельності операційної діяльності зріс від 1,9 % у 2008 р. до 6,4 % у 2012 р. Водночас слід відмітити, що позитивні фінансові результати діяльності демонструють переважно великі та середні підприємства, тоді як внесок малих підприємств до загальногалузових показників протягом 2008–2012 рр. був негативним. Так, від'ємний рівень рентабельності операційної діяльності малих підприємств у 2008 р. становив 5,9 %, у 2012 р. – 0,7 %, обсяг чистих збитків – відповідно 831,3 млн грн і 411,6 млн грн.

Завдяки швидкій окупності інвестицій та достатньо високій прибутковості харчова промисловість є однією з найбільш привабливих галузей для іноземних інвесторів. Частка харчової галузі у структурі накопичених прямих іноземних інвестицій у промисловості зросла з 13,5 % у 2008 р. до 18,2 % у 2013 р. Суттєвий приплив прямих іноземних інвестицій у харчову промисловість відмічався у 2011–2012 рр., у 2013 р. він дещо скоротився.

Приплив прямих іноземних інвестицій до галузі у 2011–2012 рр. забезпечувався завдяки посткризовому поживленню на ринку злиттів та поглинань. Так, у 2011 р. відбулося придбання українських компаній ТОВ «Торговий дім «Формула смаку» та ТОВ «Молочна компанія «Волошкове поле» кіпрською компанією Tullycross Holdings LTD. Крім того, кіпрський алкогольний холдинг «Global Spirits AMG-77» придбав львівський лікеро-горілчаний завод «Гетьман», а фінський фонд «Hartwall Capital» – 40 % акцій компанії «Інкерман Інтернешнл»[4]. У 2012 р. швейцарська компанія Glencore International AG придбала ПАТ «Колос» (сума угоди становила близько 80 млн дол. США), польська компанія Pfeifer & Langen Inwestycje Sp. z o.o. придбала Чертковський цукровий завод за 33 млн дол. США.

У 2013 р. найбільшою у структурі накопичених прямих іноземних інвестицій у галузь була частка кіпрського капіталу (23,2 %). Другою за розмірами була частка Нідерландів (20,1 %), представлених на українському ринку, зокрема, відділеннями компаній Nutricia Ukraine (виробництво дитячого харчування), Milkiland N.V. (виробництво молочної продукції), групи Zeelandia (виробництво інгредієнтів для хлібопекарської та кондитерської промисловості). Значні обсяги прямих інвестицій на українському ринку харчової продукції накопичені також Швецією, Люксембургом, Великою Британією, Францією та Швейцарією.

Харчова промисловість демонструє високий рівень ефективності використання капіталовкладень, про що свідчить, зокрема, тенденція зростання вартості основних засобів протягом 2008–2012 р. та переважання (за виключенням 2011 р.) коефіцієнту оновлення основних засобів над коефіцієнтом їх вибуття. Ефективність використання основних засобів у галузі підтверджується динамікою показника фондоємності (табл. 3). Водночас, позитивні тенденції підвищення ефективності використання основних засобів наразі не привели до покращення стану основних засобів, ступінь зношеності яких зріс з 44,9 % у 2008 р. до 47,2 % у 2012 р.

Специфікою харчової промисловості України є значна поляризація суб'єктів господарювання: частка малих підприємств (включаючи мікропідприємства) у 2010 р. становила 79,3 %, у 2011 р. – 79,4 %, у 2012 р. – 77,8 % загальної кількості підприємств галузі, з них мікропідприємства становили 56,8 %, 56,2 % і 52,3 % відповідно. При цьому протягом 2008–2012 рр. малими підприємствами було реалізовано лише 4–5 % усієї продукції галузі. Натомість у ЄС мікро- та малі підприємства харчової промисловості, становлячи 95 % від загальної кількості підприємств галузі, забезпечують 22 % доходів усієї галузі [5]. За таких обставин малі та мікропідприємства є набагато менш інвестиційно

привабливими порівняно з великими та середніми, які демонструють позитивні фінансові результати і забезпечують основні обсяги реалізації продукції галузі.

Таблиця 3

Динаміка показників ефективності інвестування в основні засоби харчової промисловості за 2008–2012 рр.*

Показники	2008	2009	2010	2011	2012
Вартість основних засобів (на кінець року), млн грн	72957	80367	89453	93893	105624
Ступінь зношеності основних засобів, %	44,9	44,7	45,1	45,8	47,2
Коефіцієнт оновлення основних засобів, %	11,6	8,7	7,2	2,0	8,5
Коефіцієнт вибуття основних засобів, %	5,4	7,3	5,5	9,7	3,6
Фондоємність (вартість основних засобів на 1 грн реалізованої продукції), грн	0,48	0,49	0,45	0,42	0,40

* Складено та розраховано за: статистичні бюлетені Держстату України «Основні засоби України» за 2008–2010 рр., статистичні бюлетені «Баланс основних засобів України» за 2011–2012 рр., збірники «Стат. щорічник України» за 2011–2012 рр., інформація Держстату «Обсяги реалізованої промислової продукції за видами діяльності», статистичний бюлетень «Капітальні інвестиції в Україні» за 2012 р.

Отже, попри відносно високі порівняно з іншими галузями промисловості показники інвестування харчової галузі, позитивні результати її діяльності та приплив інвестицій забезпечувалися переважно великими корпораціями (в основному з іноземним капіталом), тоді як потенціал вітчизняного малого та середнього підприємництва залишається задіяним не в повній мірі.

Висновки. Загалом у галузі накопичилася низка системних проблем, серед яких першочергового вирішення вимагають наступні.

1. Низька ефективність використання механізмів державної підтримки інвестування галузі.
2. Низький рівень інтеграції підприємств у ланцюгах доданої вартості, відсутність необхідної інфраструктури для розвитку інтеграційних процесів у галузі.
3. Повільне впровадження міжнародних стандартів управління якістю та безпечністю харчової продукції на підприємствах галузі.

Таким чином, зважаючи на тенденції інвестування у харчовій промисловості України, державна політика розвитку галузі на сучасному етапі має бути зосереджена на розширенні інвестиційного потенціалу, насамперед, малих та середніх підприємств. Ключовими напрямками такої політики мають стати наступні.

1. Розширення доступу підприємств до довгострокових позикових коштів на модернізацію та створення нових виробничих потужностей.
2. Створення платформи для розвитку інтеграційних процесів у галузі з метою включення підприємств до замкнених циклів виробництва.
3. Стимулювання залучення інвестицій у впровадження ресурсозберігаючих, екологічно безпечних технологій та систем управління якістю та безпечністю харчової продукції.

Список літератури

1. Костюкевич Р. М. Інвестиційний менеджмент : Навч.посібн. / Р. М. Костюкевич. – Рівне : НУВГП, 2011. – 270 с.
2. Капітальні інвестиції в Україні у 2010–2013 роках : Стат. збір. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/06/Arch_ki_bl.htm

3. Food Processing Industry in Ukraine, портал InvestUkraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://investukraine.com/wp-content/uploads/2012/11/Food-processing-in-Ukraine_WWW.pdf

4. Інформація з щотижневих оглядів новин приватизації, основних подій на ринку злиттів та поглинань та банкрутств за 2011 р. Інституту Горшеніна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://institute.gorshenin.ua>

5. FoodDrinkEurope [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fooddrinkeurope.eu/industry-in-focus/topic/small-and-medium-sized-enterprises-smes/figures>